

NENÍ DOBRÉ THEOLOGU BÝTI SAMOTNÉMU

(VÝZNAM CÍRKEVNÍCH TRADIC PRO THEOLOGII)

Jan Štefan

ES IST FÜR DEN THEOLOGEN NICHT GUT, ALLEIN ZU SEIN (DIE BEDEUTUNG DER KIRCHLICHEN TRADITIONEN FÜR DIE THEOLOGIE)
 In seinem Vortrag für den 1. Kongress des Südmittleuropäischen Fakultätentages für evangelische Theologie (Budapest, Juli 1999) versucht der Verfasser der Haltung der evangelischen Kirchen zur gemeinsamen katholischen Tradition und zu den eigenen evangelischen Traditionen näherzukommen. Er selber versteht die Tradition in Anknüpfung an die trinitarisch-theologische Anthropologie K.Barths (KD III) als Hilfe, dank derer der Theologe in seinem Theologisieren nicht allein bleiben muss. Seine eigene theologische Aufgabe versteht er dann als Tradieren der klassischen theologischen loci im post-christlichen Tschechien nach der Jahrtausendwende (im Nebenamt das philosophische, kulturelle und zivilisatorische Erbe des Christentums mitverwaltend).

1. Církev – tradice – theologie

Mé téma nezní ‚Význam **církv**e pro theologii‘. Mezi klasiky systematické theologie 20. století panuje konsensus o církevnosti theologie: *Theologie je jednou z funkcí církve*.¹ Mimocírkevní či necírkevní ‚theologie‘ si zaslouží jména ‚religionistika‘. Mám promluvit o **tradicích** v plurálu, o **theologii** v singuláru. Z všech tří pojmů se chci soustředit na ten, který nám evangelíkům působí největší problémy, na pojem **tradice**.

Neskoncovala snad reformace s katolickým ‚principem tradice‘? Ano, s principem tradice, ne však s tradicí!² Původním úmyslem reformátorů, jak samo jejich jméno napovídá, byla obnova katolické církve! ‚*Církev Evangelia vůbec nechápala sebe samu jako něco nového, nýbrž jako to správně pochopené staré!*‘³ Protestantismus – nechtěné dítě reformace –

¹ Karl Barth, *Die christliche Dogmatik im Entwurf I. Die Lehre vom Worte Gottes. Prolegomena* (1927), Zürich 1982, 585 (předposlední strana) a *KD I/1*, München 1932, 1 (první strana); Emil Brunner, *Dogmatik I. Die christliche Lehre von Gott*, Zürich 1946, 3; Paul Tillich, *Systematische Theologie I* (angl. 1951), Stuttgart 1956, 9; Dietrich Bonhoeffer, *Akt und Sein. Transzendentalphilosophie und Ontologie in der systematischen Theologie* (1931), München 1988 (DBW 2), 128.

² Otto Weber, *Grundlagen der Dogmatik I*, Göttingen 1955, 304

³ ib.

posléze sám povil mnohé další chtěné i nechtěné vlastní tradice. Evangelické církve – nouzový produkt neúspěšné reformace a neúspěšné protireformace – nejednou pěstovaly více a raději tyto nové tradice nežli tradice staré. Reformace tedy nepředstavuje pouhé skoncování s tradicí, nýbrž také výměnu jedné tradice za tradici druhou.

2.1. Evangelické církve a tradice

Na čtyřech problémových okruzích se pokusím ukázat, že – tradovaná! – antiteze: **protestantský biblicismus** (*pouze* Písmo) versus **katolický tradičionalismus** (Písmo *a* tradice) náleží do říše evangelických legend. Legendy, jak známo, obsahují pomíchaně díl pravdy a díl nepravdy. Rád bych oddělil skutečně protestantská particula veri od nánosů pseudoprotestantských polopравd.

2.1.1. Písmo jako primární tradice

Na počátku nebylo slovo Písma, apoštolské písemnictví, nýbrž ústní slovo. Ježíšova řeč: ‚viva vox‘, jak neúnavně opakoval **M. Luther**.⁴ A prvotní církev existovala určitý čas s pouhým ústním tradováním apoštolského svědectví, jehož písemné (za)fixování a kanonizování se odehrálo jako akt poapoštolské církve. ‚Bibliomachus‘ **G. E. Lessing** měl ve svém boji proti ‚bibliolatrii‘ pravdu.⁵ „*Alternativu Písmo nebo tradice je tedy třeba nahradit alternativou tradice nebo tradice, prvotní nebo druhotná tradice.*“⁶ Tedy výprodej našeho protestantského dědictví, kapitulace před římským protivníkem? V žádném případě: „*Apoštolská původní tradice je tak, ač sama ku sem (Stück) tradice, zároveň jejím protějškem (Gegenstück).*“⁷

⁴ „Není tedy vůbec novozákonní psát knihy o křesťanském učení... Neboť dříve než apoštolové psali, kázali lidem tělesným hlasem...“ *Kirchenpostille 1522*, WA 10 I 1, 626, 15nn. – „*Evangelion... neznamena nic jiného než kázání a výkřik o milosti a milosrdnosti Boží... A vlastně to není to, co stojí v knihách a co je sepsáno písmeny, nýbrž spíše ústní kázání a živé slovo...*“ *Epistel Sancti Petri gepredigt und ausgelegt 1523*, WA 12, 259, 8nn. Cituji podle: Bernhard Lohse, *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*, Göttingen 1995, 207.

⁵ G.E.Lessing: *Bibliolatrie* (1779), *Sogenannte Briefe an dem Herrn Doktor Walch* (1784), *Theses aus der Kirchengeschichte* (1784), *Axiomata, wenn es deren in dergleichen Dingen gibt* (1778), *Nötige Antwort auf eine sehr unnötige Frage des Herrn Hauptpastor Goeze* (1778). In: *Gesammelte Werke, Bde VII-VIII, Philosophische und theologische Schriften I-II*, Berlin (DDR) 1956.

⁶ Horst Georg Pöhlmann, *Abriss der Dogmatik. Ein Kompendium*, Gütersloh 1973, 5.verb.und erw. Aufl.1990, 76.

⁷ ib.

2.1.2. Církevní čtení Bible

Osamělý/á čtenář/ka Bible s kapesní bibličkou zůstávají – odhlédneme-li od sektářských tendencí vně i uvnitř protestantismu – zbožným přáním či bezbožným sebeklamem. Jako evangelíci čteme Bibli brylemi a často také očima nejen společných ekumenických, nýbrž také vlastních evangelických tradic. Ve jménu ‚normy normans‘ Bible ‚norma normata‘ dogmat a vyznání své platnosti nepozbývá, nýbrž právě nabývá. „*Existují tedy také protestantští církevní otcové? Authority, jež jsou pro porozumění Písmu jako slovu Božímu rozhodující? Zjevně! Je-li tomu tak, pak je třeba to také říci!*“⁸ **Barthovu** paralelizaci vztahu obou norem se vztahem mezi prvním a pátým přikázáním Desatera – „*Máme poslouchat Boha více než otce a matku. Avšak máme poslouchat též otce a matku.*“⁹ – považuji za dodnes nepřekonanou.

2.1.3. Reformace věrná dogmatu

Klasická reformace stojí pevně na půdě starocírkevního christologického a trojičního dogmatu. 1. článek **Augustany** (1530) ‚*De Deo*‘ vyznává in thesi orthodoxii Nicaena a odsuzuje in antithesi starověká kacírství, její 3. článek ‚*De filio Dei*‘ preluduje christologické výpovědi Apostolika.¹⁰ **Helvetica posterior** (1566) sice pojednává nejprve v 1. článku otázku Písma (*De Scriptura sancta, vero Dei Verbo*) a teprve potom v 2. článku otázku tradice jako jeho správné interpretace (*De interpretandis Scripturis sanctis, et de Patribus, Conciliis, et Traditionibus*). V případě bibličnosti („*cum scripturis consentientes*“) však jsou výklady řeckých a latinských otců akceptovány.¹¹

M. Luther, magno consensu považovaný za jednoho z nejoriginálnějších theologů křesťanstva, často varoval před lehkomyšlností, s níž jsou mnozí křesťané ochotni věřit temným, víceznačných lidským tradicím, místo aby věřili jasnému, jednoznačnému Božímu slovu. Avšak pozor: Sektářství

⁸ K. Barth, *Unterricht in der christlichen Religion I. Prolegomena* (1924), in: GA II/1924 (Hg. H. Reiffen), Zürich 1985, 290.

⁹ Karl Barth, *Credo. Die Hauptprobleme der Dogmatik dargestellt im Anschluss an das Apostolische Glaubensbekenntnis*, München 1935, *Fragebeantwortungen: Dogmatik und Tradition*, 155–158, 156.

¹⁰ BSLK, CA I: 50f, CA III: 53f. Čes.: *Čtyři vyznání*, Praha 1951, 64n.

¹¹ Wilhelm Niesel, *Bekennnisschriften und Kirchenordnungen der nach Gottes Wort reformierten Kirche*, Zollikon-Zürich 1938. CH II/2, 224, 25–28. Čes.: *Čtyři vyznání*, 191–194.

,homines novi', prohlašujících celá staletí církevních dějin za čas bez Krista a bez Ducha svatého, odmítal stejně energicky.¹²

Na příkladu raných a pozdějších podob obou pra-dogmatik reformace, **Melanchthonových Locí** (1521¹–1535²–1543/44³) a **Calvinovy Instituce** (1536¹–1559⁵), lze dobře sledovat rostoucí roli ‚důkazu z otců‘ vedle ‚důkazu z Písma‘. Některé dogmatiky protestantské orthodoxy jsou „pravými zásobnicemi patristické, resp. patrologické učenosti“.¹³

2.2. Katolická církev a tradice: Jeden pramen božské pravdy

Podle **Tridentina** učí katolická církev existenci ne dvou, nýbrž jednoho pramene zjevení, z něhož k nám proudí voda dvěma kanály, „napsanými knihami a nepsanou tradicí“.¹⁴ „Řeč o dvou pramenech zjevení má v podstatě na mysli pouze dva způsoby přístupu k jednomu zjevení, totiž částečně a především skrze libri scripti, částečně skrze sine scripto traditiones.“¹⁵ Následující dva koncily, **Vaticanum I**¹⁶ a **II**,¹⁷ tridentinské definice opakovaly, popř. modifikované potvrdily. Vztažení proslulé „rovnocenné zbožné oddanosti a úcty“¹⁸ na Písmo i tradici je ovšem pro evangelického theologa dnes jako kdysi těžko stravitelné.

3. Tradice jako pomoc

3.1. „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.“ (Gn 1,26b) „Není dobré, aby člověk byl sám.“ (Gn 2, 18a) Zvěst obou zpráv o stvoření zní: Trojjediný Bůh, který sám v sobě není sám, nechce, aby

¹² „Je nebezpečné a hrůzostrašné slyšet či věřit něco proti svornému svědectví, víře a učení celé svaté křesťanské církve, co od začátku přes patnáct století po všem světě svorně držela.“ Kdo o tom pochybuje, „činí, jako kdyby nevěřil, že tu existuje křesťanská církev, a zavrhuje tak nejen celou svatou křesťanskou církev jako prokletou kacírku, nýbrž také samotného Krista spolu se všemi apoštoly a poroky, kteří tento článek víry, v němž říkáme: ‚Věřím jednu svatou křesťanskou církev‘ založili a mocně dosvědčili.“ An den Durchleuchtigen Hochgebornen Fursten und Herren, Herrn Albrechten, Marggraffen zu Brandenburg, jnm. Preussen etc. Herzogen etc. (1532). Zit.podle: K.Barth: *Die christliche Dogmatik*, 495. Sr.pozn.42. (WA 30/III, 552, 12–15.21–25.)

¹³ Weber, 304.

¹⁴ *Decretum de libris sacris et de traditionibus recipiendis* (8. Apr. 1546): „tamquam fontem omnis et salutaris veritatis et morum disciplinae“ „contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus“. DS 1501 = NR 87, 88.

¹⁵ Gerhard Ebeling, *Dogmatik des christlichen Glaubens I*, Tübingen 1979, 29. U nás opravil mylné tvrzení Petra Pokorného, *Úvod do exegese*, Praha 1979, 29, Pavel Filipi, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Praha 1996, 73n.

¹⁶ *Constitutio dogmatica ‚Dei Filius‘ de fide catholica. De revelatione 2* (24. Apr. 1870) DS 3006 = NR 94

jeho pozemský partner byl, popř. zůstal sám. Per analogiam k Božímu božství, které je bytím ve vztahu, je i člověkově lidství bytím ve vztahu. *Deus non est solitarius, sed summe communicativus.*¹⁹

Základní myšlenky trinitárně-teologicky založené anthropologie **K. Bartha**²⁰ znějí: *Člověkově lidství je spolu-lidství.*²¹ „Člověk je právě tak málo sám jako Bůh.“²² *Jako Bůh, který není žádný ‚Deus solitarius‘ (Bůh-samotář), nýbrž ‚Deus triunus‘ (trojjediný Bůh), tak není člověk žádný ‚homo solitarius‘ (člověk-samotář), nýbrž per definitionem ‚Mitmensch‘ (spolu-člověk, člověk uprostřed lidí).*²³ „*Si qui dixerit hominem esse solitarium, anathema sit!*“ („Kdo by řekl: Člověk je sám, budiž proklet!“)²⁴

Theolog / teoložka, jsou také lidé (a doufejme, že lidští lidé), a proto by neměli být žádnými solitéry, chodícími jako Kiplingova kočka všude sami. (No theologian walks by himself/herself!) Jsou přece theology / teoložkami mezi theology / teoložkami. V theologickém cechu se má odehrávat neustálý rozhovor: ‚mutua consultatio‘,²⁵ ‚consolatio‘, ‚correctio‘. Účastníky tohoto rozhovoru jsou mí theologičtí rodiče a sourozenci: bratři a sestry, otcové a matky v církvi zvítězilé i v církvi bojující, v ekumeně napříč časem a prostorem.

3.2. Tradice²⁶ v nejširším smyslu slova dodává mému theologizování jeho témata (CO) a jejich projednávání (JAK).

¹⁷ *Constitutio dogmatica ‚Dei Verbum‘* (9). *De divine revelationis transmissione* (19. Nov. 1965): DS 4212 = NR 148

¹⁸ „*pari pietatis affectu ac reverentia*“. DS 1501 = NR 88, DS 4212 = 148.

¹⁹ J. A. Komenský, cituje J.M.Lochman v pražské přednášce *Má cesta evangelického teologa*, Teologická reflexe 1995/1, 55–68,62n. Srv. Petrus Chrysologus: „*Deus solus est, sed non solitarius.*“ (*Sermo LX*, PL 52, 366; cit. podle: K.Barth: *Die christliche Dogmatik im Entwurf*, 254, pozn. 17. Barth v textu také: „*nikoli MONADIKÓS, nikoli singularis*“.

²⁰ Biblické zdůvodnění (Gen. I, 24 + 2,18–25) v *KD III/1*, 203–231, 329–377, systematické provedení v *KD III/2*, 242–391, etické důsledky v *KD III/4*, 127–366.

²¹ *KD III/2*, 248

²² *KD III/1*, 208

²³ *KD III/4*, 128

²⁴ *KD III/2*, 384

²⁵ J. A. Komenský pojmenoval veledílo svého stáří: *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*.

²⁶ Edmund Schlink rozlišuje tři faktické tradice: 1. *Tradici v užším smyslu* (Písmo / Biblický kánon, vyznání / dogma, církevní řád / právo), 2. *Tradici v širším smyslu* (církevní otcové / učitelé, zakladatelé řádů, reformátoři, církevnědějinné události) a 3. *Tradici v nejširším smyslu* („*živoucí proud všeho působení*“ *Kristova / Ducha sv.*“ *Ökumenische Dogmatik. Grundzüge*, Göttingen 1983, 678nn.

3.2.1. CO: např. stvoření a opatrování světa, Ježíšův život a Ježíšova smrt nebo vylití a působení Ducha. Bez tradice bych musel traktovat to či ono téma podle své vlastní volby, až bych nakonec učinil tématem theologie sebe sama: „*Já křesťan jsem sobě theologovi nejvlastnější látkou mé vědy.*“²⁷

3.2.1. JAK: např. Boží Prozřetelnost, dvě přirozenosti Kristovy nebo filioque. Bez znalosti tradice bych byl postaven před pionýrskou prací, začínat v roce 1999 úplně na začátku, uskutečnit něco jako „*creatio ex nihilo*“.²⁸

QED: S církevní tradicí nejsem jako theolog sám. V našich časech ledové osamocенosti a prolhané kolektivnosti chci být za nabídku společenství theologů, jehož uskutečněním by se mohl stát i tento náš ‚coetus‘, vděčný.

4. Tradicionalismus

Všechny dobré dary Stvořitelovy se mohou pod našima rukama zvrátit v nedobrá břemena. Falešně chápaná tradice vede k tradicionalismu. „*Tradice je živá víra mrtvých; tradicionalismus je mrtvá víra živých.*“²⁹ Tradicionalismus slouží k zastření vlastní theologické impotence, blokuje produktivní přístup k tradici. Jako varování před takovýmto neporozuměním tradici ve smyslu ospravedlnění toho, co již beztak existuje, vnímám okřídlená slova **Gustava Mahlera** – dirigenta: „*Tradice (totiž tradicionalismus) je slendrián.*“ Stejným směrem ukazuje i známý, v protikatolické polemice reformace často citovaný výrok církevního otce **Tertulliana**: „*Náš Pán Kristus pojmenoval sebe sama pravdou, nikoli zvykem.*“³⁰

4.1. Na evangelické straně hrozí **exklusivistická** varianta tradicionalismu, nebezpečí koncentrace na vlastní tradici: ‚Luther pravil‘, ‚Stojí psáno u Kalvína na straně té a té‘, ‚My luteráni / my reformovaní učíme tomu a tomu, popř. děláme to a to tak a tak‘. Člověk si rychle zvykne na monodii, když neslychá nic jiného než jednu jedinou starou známou melodii. Na katolické straně by měla být obdobná mentalita ghetta těžko představitelná, v praxi se kulturně či civilizačně podmíněný provincialismus bohužel objevuje i u našich katolických bratří.

²⁷ J.Chr.K.von Hofmann, *Der Schriftbeweis. Ein theologischer Versuch*, Nördlingen 1852, Bd. I, 10.

²⁸ Karl Barth, *Credo*, 156.

²⁹ Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine I. The Emergence of the Catholic Tradition (100–600)*, Chicago / London 1971, 9.

³⁰ „*Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit.*“ *De virginitibus velandis* I,1, MPL 2, 889.

4.2. Na katolické straně hrozí **inklusivistická** varianta traditionalismu, nebezpečí integrace všech možných (a některých nemožných) tradic: „*Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*“ (**Vincentius z Lerina**).³¹ V již ne zcela průhledné polyfonii se vyznaří jen málokteří, většina neslyší nic jiného než změt hlasů. Na protestantské straně je něco podobného bohudíky jen stěží praktikovatelné. „*Oněch takřka 400 kvartových svazků ‚Migneho‘ může být normou právě tak málo jako Weimara nebo Corpus reformatorum.*“³²

QED: I pro theologa může přijít čas pouště. V našem populistickém věku bych měl být vždy připraven nést kříž svého osamění, své samoty.

5. Theologie jako tradování

Český literární kritik, sám duch navýsost originální, **F. X. Šalda** napsal půl roku před svou smrtí: „...*individua opravdu geniální (sic) ... nejsou pravidlem, nýbrž v ý j i m k o u, a nevyskytají (sic) se každý den, nýbrž za století tak jednou, nanejvýš dvakrát... Pravidlem ve vědě je tradování...*“³³ Pořadí slov v Ježíšově výroku „*Proto každý zákoník, který se stal učedníkem království nebeského, je jako hospodář, který vynáší ze svého pokladu nové i staré.*“ (Mt 13, 52) je: *Nova et vetera, KAINA KAI PALAIA*. Je toto pořadí irreversibilní? Jestliže nikoli, potom bych se rozhodně vyslovil pro jeho alespoň občasně obrácení. Jako ten, kdo sám studoval v posledním deceniu pozdní moderny, se často raduji z toho, že smím žít v době postmoderny, osvobozen od teroru moderny s jejím trváním na interpretacích a aktualizacích. Rozumím výsměchu (tenkrát ještě nikoli arcibiskupa, natož pak kardinála a prefekta římské kongregace pro nauku víry) **J. Ratzingera** nad „*křesťanstvím interpretací*“³⁴. Theologický program rozpomínky na „*zapomenuté pravdy*“, s nímž přišel **K. Rahner**,³⁵ a pojetí dogmatiky jako „*opory paměti*“, bdící, „*aby nic podstatného nebylo opomenuto*“, jež razí **G. Sauter**,³⁶ mně mluví z duše.

³¹ *Commonitorium primum* 2 (kolem 434), MPL 50, 639.

³² Pöhlmann, 72.

³³ *Odzvání se autonomii vysokých škol* (1.12.1936), in: *Šaldův zápisník IX*, reprint Praha 1995, 80-99, 91.

³⁴ Joseph Ratzinger, *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*, München 1968, 107. Čes.: *Úvod do křesťanství*, Brno 1991, 82.

³⁵ Karl Rahner, *Vergessene Wahrheiten über das Bußsakrament* (1953), *Schriften zur Theologie II*, 143-183.

³⁶ Gerhard Sauter, *Zugänge zur Dogmatik. Elemente theologischer Urteilsbildung*, Göttingen 1998, 130, 365 (19. Leitsatz).

QED: Jsem rád, že mohu svůj **hlavní teologický úkol** pojmut jako **tradování klasických loci křesťanské teologie**.

(Na okraji zmiňuji možnost, o které svého času psal **W. Pannenberg**: možnost **vedlejší** úlohy teologie jako spolusprávkyně dědictví západní metafyziky.³⁷ Ve středoevropském prostoru, po desetiletích komunistického vykořenění a tváří v tvář současné ztrátě paměti by to mohlo znamenat závazek pronést do pokřesťanského 3. tisíciletí nejen teologické, nýbrž i filosofické, kulturní, civilizační dědictví křesťanství.)

Předneseno 2. 7. 1999 na prvním kongresu pro evangelickou teologii jiho-východo-středoevropských teologických fakult v Budapešti.

³⁷ Wolfhart Pannenberg, *Die Aufnahme des philosophischen Gottesbegriffs als dogmatisches Problem frühchristlicher Theologie* (1959), in: *Grundfragen systematischer Theologie (I)*, Göttingen 1967, 296–346, 346.